

**КУРС «КУЛЬТУРА МОВИ»
НА ФІЛОЛОГІЧНОМУ ФАКУЛЬТЕТІ ПЕДАГОГІЧНОГО ВИШУ
(особливості викладання за кредитно-трансферною системою)**

У статті на основі власного педагогічного досвіду проаналізовано особливості викладання за кредитно-трансферною системою фундаментальної дисципліни «Культура мови». Схарактеризовано змістові модулі курсу, представлено організацію навчальної діяльності.

Ключові слова: культура мови, учитель-словесник, кредитно-трансферна система навчання, змістовий модуль.

Духовна культура соціуму визначається насамперед станом функціонування мови в усіх сферах суспільної діяльності. С. Єрмоленко наголошує на тому, що «найповажніша й найвідповідальніша роль у культивуванні літературної мови з її ustalеними стандартними нормами належить педагогові, зокрема педагогові-словеснику» [1, с. 93]. У системі професійної підготовки фахівців на філологічних факультетах педагогічних вишів України велике значення має мовна освіта майбутнього педагога, що органічно продовжує його формування як національномовної особистості, розширює мовну компетенцію майбутнього спеціаліста у професійній сфері. Звертається увага на розвиток культури мови, мислення і поведінки особистості, що разом утворюють осердя, навколо якого об'єднуються знання, уміння, навички, і стають константами діяльності суб'єкта як неповторної індивідуальності. У зв'язку з цим цілком закономірним у блоці мовознавчих дисциплін є викладання курсу «Культура мови».

У сучасній лінгводидактиці особливостям мовної освіти майбутніх педагогів присвячено чимало робіт. Це праці О. Біляєва, В. Мельничайка, С. Єрмоленко, Л. Мацько, О. Семенов, Н. Голуб, Т. Симоненко, Н. Остапенко, К. Климової та ін. Проте актуальною залишається проблема комплексної культуромовної підготовки учи-

телів-філологів у динамічному освітньому середовищі. Тому мета нашої розвідки полягає в аналізі особливостей викладання за кредитно-трансферною системою курсу «Культура мови» на філологічному факультеті педагогічного вишу – у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка (ТПНУ).

«Культура мови» – обов'язкова фундаментальна дисципліна у системі підготовки вчителя-словесника. Усього на опрацювання курсу відводиться 2,5 СКТС кред., тобто 90 год.; із них 44 год. – аудиторні заняття (12 год. – практичні заняття і 12 год. – лабораторні заняття), 46 год. – самостійна та індивідуальна робота студентів. Вид підсумкового контролю – залік.

У розробленій нами навчальній програмі з дисципліни [2, с. 4] сформульовано мету курсу – забезпечити засвоєння теоретичних знань і вироблення стійких практичних навичок із культури української мови; підвищити рівень мовнокомунікативної компетенції майбутніх учителів, сформувати висококультурну національномовну особистість педагога. Визначено також і завдання дисципліни. Студенти повинні:

- досконало оволодіти нормами української літературної мови;
- виробити навички користування словниками різних типів, граматиками, довідниками, лазерними дисками, Інтернет-ресурсами, які сприятимуть удосконаленню мовної культури майбутнього фахівця;
- розвинути мовнокомунікативну компетенцію, потрібну у професійному спілкуванні: оволодіти комунікативними якостями літературної мови, технікою мовлення, мовним етикетом, майстерністю публічного виступу; навчитися використовувати лінгвальні засоби в усному і писемному мовленні з урахуванням умов і завдань комунікації;
- продукувати різноманітні мовні факти відповідно до вимог жанрово-ситуаційних різновидів певного стилю;
- удосконалити лінгвістичну компетенцію: засвоїти термінологічний апарат культури мови як самостійної лінгвістичної дисципліни.

У програмі, укладеній відповідно до вимог кредитно-трансферної системи організації навчання у вищій школі, сформульовано змістові модулі курсу, представлено розподіл годин на вивчення тем (див. табл. 1).

Викладаючи матеріал першого змістового модуля «Норми сучасної української літературної мови», на лекційних заняттях звертаємо увагу на діалектичний взаємозв'язок між мовою і культурою, на розвиток вчення про культуру мови у різних лінгвістичних центрах, на культуромовні проблеми у наукових студіях українських культурних діячів, на сучасне трактування терміна «культура мови». Аналізуємо дефініцію поняття «норма літературної мови», розглядаємо ознаки та відомі типології мовної норми, критерії літературної норми, співвідношення понять «нормування» і «кодифікація».

На практичних і лабораторних заняттях найбільше часу відводимо на те, щоб майбутні філологи досконало оволоділи усіма типами норм української літературної мови. Наведемо план одного із лабораторних занять.

Орієнтовна структура залікового кредиту із дисципліни «Культура мови»

Тема	Лекції	Практичні заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота	Індивідуальна робота
Змістовий модуль 1. Норми сучасної української літературної мови					
1. Культура мови як самостійна лінгвістична дисципліна	2	4			Робота з лексикографічними джерелами Редагування тексту
2. Літературна норма – категоріальне поняття культури мови	6		6	9	
3. Комп'ютерні технології у кодифікаційній практиці	2		2	3	
Змістовий модуль 2. Комунікативні компетенції мовної особистості					
4. Комунікативні якості літературної мови	2	4		3	Бібліографічний опис та анотування літератури
5. Мовна особистість. Комунікативні компетенції. Культуромовна діяльність	4	2		2	
6. Соціальний аспект культури мови	2	2		2	Аналіз мовної ситуації
7. Мовна майстерність	2		4	4	
Усього годин	20	12	12	23	23

Лабораторне заняття № 4

ГРАМАТИЧНІ (СЛОВОТВІРНІ, МОРФОЛОГІЧНІ І СИНТАКСИЧНІ) НОРМИ

1. Словотвірні норми. Творення іменників на позначення назв жителів певного населеного пункту. Творення присвійних прикметників. Творення прикметникових форм від різних географічних назв. Творення назв осіб за моделлю “людина, яка займається чимось”. Тенденції сучасного словотворення.

2. Морфологічні норми. Норма й основні морфологічні категорії: рід, число, відмінок, ступені порівняння, особа. Творення відмінкових форм іменників. Творення ступенів порівняння прикметників. Непрямі відмінки числівників. Творення особових форм дієслів.

3. Синтаксичні норми. Синтаксична нормативність мовлення. Особливості координації присудка з підметом, узгодження власних назв населених пунктів, держав, географічних об'єктів тощо із загальними. Побудова словосполучень: складні

випадки керування іменників, прикметників, дієслів. Переклад прийменникових конструкцій російської мови українською. Попередження помилок у побудові простих речень: порядок слів у реченні, вживання однорідних членів, дієприкметникових та дієприслівникових зворотів. Типові недоліки, пов'язані з побудовою складних речень.

Для підготовки майбутнього вчителя-словесника важливо спроектувати класифікацію норм на шкільну типологію помилок (згідно з вимогами профільного міністерства). Класифікацію помилок подаємо за такими джерелами:

1. Інструктивно-методичні рекомендації щодо вивчення шкільних дисциплін у новому 2003 / 2004 навчальному році // Інформаційний збірник МОН України. – 2003. – № 13 – 14.

2. Українська мова. Зовнішнє оцінювання: Навчальний посібник із підготовки до зовнішнього оцінювання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: Український центр оцінювання якості, 2007. – 50 с.

Тому до домінуючих вправ на лабораторних заняттях належать завдання на редагування, як-от:

Виправити помилки у реченнях. Визначити, які норми порушено. Встановити вид помилки.

У кімнаті нова тюль.

Зразок виконання.

У реченні вжито іменник *тюль* у невідповідній формі роду (*тюль* – ч. р.). Порушено морфологічну норму. Це граматична помилка (виділяється у школі позначкою Г).

У перший змістовий модуль навчальної програми нами уведено (на відміну від інших авторських програм) тематичний блок «Комп'ютерні технології у кодифікаційній практиці». На студіювання цієї теми передбачено одне лекційне та одне лабораторне заняття. На лекції передусім обговорюємо

ключові питання: науковий доробок у галузі комп'ютерної лексикографії; тезауруси в мережі Інтернет; організація ресурсів національної словникової бази; діяльність Українського мовно-інформаційного фонду НАН України; «Український електронний словник» як інтегрована лексикографічна система; лінгвістичні портали в мережі Інтернет; розвиток корпусної лінгвістики. На лабораторному занятті детально аналізуємо структурні елементи «Українського лінгвістичного порталу» (<http://www.ulif.org.ua>); сайтів <http://www.mova.info>; <http://www.novamova.com.ua>; <http://www.slovnuk.net> та ін. Така інформація – надійне джерело для системного і систематичного вдосконалення мовної культури майбутніх педагогів.

Опрацьовуючи другий змістовий модуль «Комунікативні компетенції мовної особистості», акцентуємо на інтегруванні понять власне культуромовних, особистісних і соціальних, оскільки культура мови передбачає мовне виховання індивідуумів, дослідження соціальної мотивації мовної поведінки у контексті діяльності соціуму. На заняттях активно оперуємо поняттями «мовна особистість», «мовна свідомість», «мовна самосвідомість», «володіння мовою», «мовнокомунікативна компетенція», «культивування літературної мови», «мовна освіта», «мовне виховання»,

«мовна ситуація», «мовна політика», «мовна стійкість» та ін. Завдання для самостійної роботи студентів – організувати «круглий стіл» на одну із запропонованих тем: «Стан і статус української мови в державі», «Українська мова і вища школа», «Українська мова і мас-медіа».

Тема «Мовна майстерність» дає широкий діапазон для педагогічної творчості викладача. Окрім аналізу теоретичних питань, на лабораторному занятті практикуємо перегляд відеозаписів публічних виступів відомих особистостей (учителів, науковців, культурних діячів та ін.). Особливе враження справляє на молодь відома промова Стіва Джобса (із синхронним перекладом українською мовою) перед випускниками Стенфордського університету 2005 року. Майбутні педагоги коментують засоби увиразнення публічного виступу. Наступний етап роботи на лабораторному занятті – виголошення студентами задалегідь підготовлених промов (без використання допоміжних матеріалів) та обговорення виступів за розробленими викладачем критеріями.

Обов'язковий складник сучасного начального процесу у виші – наукова робота студентів. У курсі «Культура мови» передбачено виконання індивідуальних навчально-дослідних завдань (ІНДЗ), зокрема таких: бібліографічний опис та анотування літератури із проблем культури мови; аналіз мовної ситуації у населеному пункті, в регіоні, у державі, у різних сферах функціонування соціуму; робота з лексикографічними джерелами, з Інтернет-ресурсами; редагування запропонованого викладачем тексту.

Підсумковий тест інтегрує різні види роботи з культури мови. Це перевірка знань основних теоретичних положень і практичних умінь, необхідних у професійній діяльності, передусім – навичок редагування.

Під час оцінювальних процедур в умовах кредитно-трансферної системи організації навчання повинні переважати методи, які дають змогу максимально уникати суб'єктивного впливу викладача на об'єктивність оцінки. У ТНПУ розроблено модель розподілу балів для рейтингового оцінювання успішності студентів. У табл. 2 наведено систему оцінювання із дисципліни «Культура мови».

Таблиця 2

**Розподіл балів, що присвоюються студентам,
із дисципліни «Культура мови»**

Модуль 1 (поточний контроль)								Модуль 2 (ІНДЗ)	Модуль 3 (підсумковий тест)	Сума
Змістовий модуль I				Змістовий модуль II						
30				30				20	20	100
T1	T2	T3	МКР	T4	T5	T6	T7			
5	10	5	10	10	5	5	10			

У таблиці використано такі умовні скорочення: Т – це тема змістового модуля; МКР – модульна контрольна робота, ІНДЗ – індивідуальне навчально-дослідне завдання.

У Положенні ТНПУ про систему оцінювання навчальних досягнень студентів за 100-бальною шкалою ЄКТС зазначено, що диференційованому підходу до семестрового оцінювання повинні відповідати адекватні методи контролю. Передбачено засоби контролю трьох рівнів складності: низький (1-ий) рівень – застосовуються стандартизовані тести на впізнавання (вибір) правильної відповіді із кількох запропонованих; достатній (2-ий) рівень – застосовуються тести складнішої конструкції або проводяться письмові контрольні роботи, які вимагають не тільки відтворення засвоєної інформації, а й застосування набутих знань у розв’язанні типових завдань за відомими правилами; високий (3-ій) рівень – застосовуються комплексні завдання проектного (попуково-дослідницького) типу у поєднанні з діалогом студента і викладача, під час виконання яких виявляються компетенції високого порядку, здатність студента застосовувати набуті знання у нестандартних ситуаціях, обґрунтовувати і захищати свої ідеї [3, с. 5]. Наприклад, із дисципліни «Культура мови» стандартизовані тести програмованого типу відповідають 1-му рівню складності завдань, редагування тексту – 2-му рівню, а проведення «круглих столів», виголошення промов – 3-му рівню.

Загалом вважаємо, що поєднання традиційних та інноваційних методик на основі інформаційних технологій із викладацькою майстерністю на заняттях із культури мови сприяють формуванню висококваліфікованих фахівців. Водночас переконані, що представлена розвідка не охоплює всіх аспектів культуромовної підготовки майбутніх філологів. Необхідно розширити застосування комплексної комп’ютерної діагностики знань студентів для самооцінки рівня теоретичних знань і практичних умінь, для визначення індивідуального рейтингу в групі, для підвищення зацікавленості у студіюванні навчального матеріалу.

Література

1. Єрмоленко С. Культура мови і мовні ідеали суспільства / С. Єрмоленко // Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. Актуальні проблеми сучасної філології. Мовознавчі студії. – Вип. 18. – Рівне : РДГУ, 2010. – С. 90 – 93.
2. Культура мови : програма навчального курсу для філологічних факультетів вищих навчальних закладів України / [уклад. Л. Струганець]. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ імені Володимира Гнатюка, 2007. – 28 с.
3. Положення про систему оцінювання навчальних досягнень студентів за 100-бальною шкалою ЄКТС. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ імені Володимира Гнатюка, 2012. – 12 с.

Struhanets L. V. The Course «Language Culture» at the Philological Department of Pedagogical University (peculiarities of teaching according to credit-transference system)

The article deals with the peculiarities of teaching of the fundamental course «Language culture» on the basis of own experience according to credit-transference system. Content modules of the course and educational process organization are characterized.

Key words: language culture, language teacher, credit-transference system of education, content module.

Струганец Л. В. Курс «Культура языка» на филологическом факультете университета (особенности преподавания по кредитно-трансферной системе)

В статье на базе личного педагогического опыта проанализированы особенности преподавания по кредитно-трансферной системе фундаментальной дисциплины «Культура языка». Охарактеризованы содержательные модули курса, представлена организация учебной деятельности.

Ключевые слова: культура языка, учитель-словесник, кредитно-трансферная система обучения, содержательный модуль.